

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Giuseppe Verdi
REQUIEM

2023. NOVEMBER 2., 4., 8.
OPERAHÁZ
2, 4, 8 NOVEMBER 2023,
OPERA HOUSE

KOLONITS KLÁRA szoprán *soprano*

ERIKA GÁL alt *alto*

BRICKNER SZABOLCS tenor

SEBESTYÉN MIKLÓS basszus *bass*

Közreműködik a **MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ZENEKARA** és **ÉNEKKARA**

Featuring the Hungarian State Opera Orchestra and Chorus

Karigazgató *Chorus director* **CSIKI GÁBOR**

Karmester *Conducted by* **NÁNÁSI HENRIK**

A Magyar Állami Operaház régi hagyománya, hogy a mindenszentek – halottak napja ünnepkörben műsorra tűzi Verdi nagyszabású *Requiem*jét.

A gyászmisét 1874-ben mutatták be, megírásának története azonban több évvel korábbra nyúlik vissza. Giuseppe Verdi (1813–1901) ugyanis az utolsó, *Libera me* tételt elsőként komponálta meg, mégpedig 1868-ban Gioachino Rossini halálára. „Egy nagy nevet veszített a világ! Korunk legismertebb, legnépszerűbb művésze volt, és ő volt Itália legnagyobb dicsősége! Amikor a másik, aki még él [Manzoni] nem lesz már, mi marad nekünk?” Ezekkel a szavakkal fogalmazott Verdi értesülvén Rossini haláláról, ami után a legkiválóbb olasz zeneszerzők által közösen komponált *Requiem* javaslatát tette, hogy együtt tisztelegjenek az olasz komponista emléke előtt. Végül a javasolt Rossini-emlék-ceremónia zátonyra futott annak ellenére, hogy minden felkért zeneszerző időben elkészült az elvált *Requiem*-tétellel, Verdi maga a *Libera me*vel.

A *Libera me* megírása után a zeneszerző az *Aida*, illetve az e-moll vonósnyegyes megírásával foglalatokodott. 1873-ban azonban meghalt a fentebb szintén említett Alessandro Manzoni költő, akit Verdi a végtelenségig tisztelt. Verdi és Manzoni (1785–1873) elkötelezett tagjai voltak a *Risorgimento* mozgalomnak, vagyis az évtizedes politikai és társadalmi törekvésnek, hogy egyesítsék az itáliai városállamokat egyetlen Itáliai Királysággá. Manzoni filozófiai és politikai vitairatok szerzője volt, emellett romantikus költő, regény- és drámaíró. Magyarul is olvasható regénye, a *Jegyések (I promessi sposi)*, amire sokan az olasz romantika egyik legnagyobb műveként tekintenek. A költő jelentőségét bizonyítja, hogy szülővárosa, Milánó róla nevezte el legnagyobb színházát.

Manzoni halálával tehát Verdi visszatért a *Requiem* komponálásához. „Semmiféle köszönetet nem érdemlek azért az ajánlatomért, hogy Manzonink halálának évfordulójára gyászmisét írok. Lelki szükség indított rá, hogy legjobb erőimmel adjak tiszteletet ennek a nagy embernek, akiben éppúgy becsül-tem az író, mint az embert, mint az hazafiasság mintaképét” – írta Verdi Milánó polgármesterének. 1874. április 10-én be is fejezte a művet, melynek eredeti címe: *Gyászmise Manzoni halálának évfordulójára, 1874. május 22.*

Alessandro Manzoni

MÁJUS ÖTÖDIKE

Részlet

Csak volt. S ahogy megdermedett
a test, végsőt lehelve,
s hevert emléktelen, mivel
elszállott ritka lelke
úgy vált kővé e hírre a
döbrent-riadt világ,

Töprengett búcsú-percein
a Végzet emberének;
nem tudva: hozzá vethető
mikor jön újra még egy,
s tapossa majd, mint tette ő,
a föld véres porát.

Láttam ragyogni trónusán
s – hallgattam; s váltakozva
láttam: zuhant, kelt, lent maradt,
amint fordult a sorsa;
ezernyi száj zengett, s az én
számon csak némaság. [...]

Csorba Győző fordítása

Verdi *Requiem*je a gyász személyes kifejezése, mely az egyházi liturgiából kölcsönzi szerkezetét és szövegét. Ám a katolikus gyászmise szövege Verdi számára kevésbé a hithez, mint inkább az érzelmkifejezés univerzális szükségletéhez kötődött. A komponista azon érzelmek sorát festi meg zenéjében, melyek egy szeretett személy elvesztésekor törnek felszínre: fájdalom, veszteség, szomorúság, düh, a végítélettől való félelem és a békében való remény egyaránt megjelenik a darabban. A Verdi *Requiem* drámái, operái minősége nem illik a megszokott templomi szertartáshoz, de szerzőjének soha nem is állt szándékában, hogy műve a liturgia részét képezze.

¹ A Május ötödike (Il cinque maggio) című ódát Manzoni Napóleon halálára írta.

Hans von Bülow híres megjegyzése, mely szerint Verdi *Requiemje* „opera egyházi köntösben” negatív élű kritika volt. Viszont ha elveszük a kritikai élt, valóban igaz, hogy nincs más olyan Requiem, mely ilyen közel állna a drámához és a feszültséghez, mint Verdié, melyet a folyton hullámzó érzelmek a nagyoperákhoz teszik hasonlóvá.

A gyászmise liturgiája mindig változik: minden zeneszerző maga dönti el, hogy mely szövegrészeket zenésíti meg. Verdi a szokásos nyitósorokkal kezd: *Requiem aeternam dona eis, Domine (Adj, Uram, örök nyugalmat nekik)*, amit a kórus és a zenekar halkán intonál. A négy szólista csatlakozik az áradó *Kyrie eleisonnal (Uram, irgalmazz)*, ami az azt követő *Dies irae-t (Harag napja)* még félelmetesebbé teszi. A szoprán és a tenor magas G-t tart, amit a mélyebb szólamok, az éles pikoló és a dübörgő nagydob kísér. A sodró erejű tétel a harag napjára figyelmeztet, amikor a rettenetes jóslat szerint a tűz elpusztítja a földet. A *Tuba mirum (Csodakürtök)* basszusszóló-tételt rézfúvósok monumentális kara vezet be, megfestve a trombiták zengését, mely a végső ítélethez hív össze mindenkit. A *Szekvencia* íve a *Dies irae*-től a *Lacrimosáig* a teljes érzelmi spektrumot bejárja a kínzó rettegéstől a kegyelemért való finom könyörgésig.

A négy szólista által énekelt *Offertorium*, vagyis a *Domine Jesu (Urunk Jézus Krisztus)* és a *Hostias* (Urunk, dicséretre bemutatjuk az áldozatot) tételpár lágy kezdete, a krisztusi kegyelmet hangsúlyozza. Ringatózó metruma altatóra emlékeztet, és ahogy az énekesek megjelenítik a „szent fényt”, amit Isten Ábrahámnak és Izsáknak ígért, a vokális és a zenekari anyag egyaránt egyre fényesebbé válik. Verdi a pokol mélyéről (mély és sötét hangok) a megváltás fényességéhez vezet, és felkészít minket a Sanctus határtalan boldogságára, ahol a trombitafanfárok hirdetik, hogy „Szent vagy, szent vagy, szent vagy, mindenség Ura, Istene. / Dicsőség betölti a mennyet és a földet.” Az *Agnus Dei*-ben (Isten Báránya) Verdi zenéje befelé fordul, és egy egyszólamú, díszítéstől mentes, variációs panaszdal szól. Minimális zenekar kíséri csupán a kórust, a szoprán, majd a mezzoszoprán szólistát. Nyugtalan szoprán szóló vezet be a *Libera me (Ments meg engem)* tételt. A korábbi részek drámaisága most visszatér, mintha a zeneszerző a bizonytalanság érzetével akarna minket magunkra hagyni: vajon mindenki számára eljön a megváltás? Többedszerre, de immár utoljára visszatér a *Dies irae* is, most azonban a kórus és a szoprán zárja le szinte hallhatatlanul suttogva: *Libera me. Ments meg engem.*

A *Requiem* első előadására 1874. május 22-én került sor, a milánói San Marco-székesegyházban, Verdi személyes vezénylete alatt. A siker olyan hatalmas volt, hogy Verdi és a négy szólista Európa-szerte bemutatta a gyászmisét. Tárgyalások folytak arról is, hogy erre a pesti Nemzeti Színházban is sor kerüljön. A tervből sajnos nem lett semmi, éppen mert a mester hangversenykörtűjának programja annyira zsúfolt volt. Magyarországon először a Nemzeti Színház együttese Erkel Sándor vezényletével 1875-ben szólaltatta meg a *Requiemet*.²

A műsorlapot szerkesztette: Mátrai Diána Eszter

² A műsorlap Elizabeth Schwartz, *Verdi's Requiem*, 2018. <https://www.orsymphony.org/concerts-tickets/program-notes/1718/verdis-requiem/> és Várnai Péter, *Oratóriumok könyve, Zeneműkiadó, Bp., 1983.* felhasználásával készült.

One of the OPERA's loveliest traditions is its musical observation of the All Saints' and All Souls' holiday period with the funeral mass that has been described as "an opera in ecclesiastical robes". The funeral mass first premiered in 1874 although its composition goes back a couple of years. Giuseppe Verdi (1813–1901) composed the closing movement of *Libera me* first, on the death of Gioachino Rossini in 1868. "A great name has disappeared from the world! His was the most widespread, the most popular reputation of our time, and it was a glory of Italy! When the other one who still lives [Manzoni] is no more, what will we have left?" These were the words of Verdi upon hearing the news of Rossini's death in 1868. It was Rossini's passing that first inspired Verdi to propose a collaborative *Requiem* written by "the most distinguished Italian composers," to honour Rossini's memory. For a number of reasons, the proposed Rossini memorial ceremony was shelved, although every composer who was asked to write a movement completed their assigned section on time including *Libera me* by Verdi.

With the Rossini project scrapped, Verdi turned his creative attention elsewhere and busied himself with his opera *Aida*, as well as composed his *String Quartet in E Minor*. In 1873, the aforementioned Alessandro Manzoni (1785–1873), one of the most important writers, thinkers, and patriots of 19th-century Italy, died. Verdi venerated Manzoni almost to the point of sainthood. Both men were also deeply committed to the *Risorgimento*, the decades-long Italian political and social effort to unify all the Italian city-states into one Kingdom of Italy. Manzoni wrote several philosophical and political pamphlets, as well as poems, novels, and plays. His 1827 masterpiece, *I promessi sposi* (*The Betrothed*) is regarded as one of the most outstanding works of Italian Romanticism. The author's significance is marked by his birthplace of Milan named its theatre in his honour.

With Manzoni's death, Verdi returned immediately to the idea of a *Requiem Mass*. "It was an impulse, or, to put it better, a need from my heart, to honor, as best I could, this great man whom I held in such esteem as a writer, and venerated as a man, and as a model of virtue and patriotism," wrote Verdi in letter to the mayor of Milan. He completed his work on 10 April 1874. Its original title read *Requiem Mass for the anniversary of the death of Manzoni, 22 May 1874*.

Alessandro Manzoni

THE FIFTH OF MAY

Excerpt

He has passed. As stark and still,
When the mortal gasp was given,
Lay the unremindful spoil
Whence so great a soul was riven;
So the Earth, smitten and dazed
At the announcement, stands amazed

Silent, pondering on that last
Fateful hour; nor, gazing back
In fearful wonder o'er the past,
Kens she when with such a track
By mortal foot shall yet be pressed
The dust upon her bloody breast.

My Genius saw him on a throne
In flashing splendor, nothing said;
The blandishments of fortune flown,
He fell, he rose, again was laid;
While thousand voices then awoke,
Mingled with these, no word he spoke; [...]³

Translated by Rev. J. F. Bingham

Verdi's *Requiem* is a personal statement of grief that employs structure and text borrowed from church liturgy. However, Verdi was not personally devout, the words of the Catholic Requiem Mass for the Dead served as an expressive outlet for the universal need to convey the emotions that surface when a beloved person dies: grief, loss, sadness, anger, fear of judgment, and the hope of a lasting peace for both the departed and the bereaved. The dramatic, operatic quality of Verdi's *Requiem* ill-suited it for use as part of a regular church service, and Verdi never intended it to function as liturgy.

³ The ode *The Fifth of May* (*Il Cinque Maggio*) was written on the death of Napoleon.

Conductor Hans von Bülow's famous remark that the *Requiem* was "an opera in ecclesiastical costume" was meant as negative criticism. However, one can take von Bülow's words at face value, without the harsh judgment he intended. Certainly no other Requiem comes close to approaching the drama and tension of Verdi's, and the ebb and flow of emotion it generates parallels the narrative arc of a grand opera.

The liturgy of the Requiem Mass is not standardized; each composer must make specific choices regarding which texts to include. Verdi begins with the standard opening lines, *Requiem aeternam dona eis, Domine* (Grant them eternal rest, O Lord), which the chorus and orchestra intone in hushed, muted phases. The four soloists join the chorus and orchestra for an exuberant *Kyrie eleison* (Lord have mercy), which makes the *Dies irae* that follows all the more terrifying. This music is the most recognizable to audiences, but familiarity cannot dent its powerful impact. The sopranos and tenors sustain a high G while the lower voices, punctuated by a shrill piccolo and a pounding bass drum, warn of the Day of Wrath, when fire shall destroy the earth, according to dire prophecy. A chorus of brasses precedes the bass soloist, who describes the sound of the trumpet that will summon all to judgment. *The Sequence*, which begins with *Dies irae* and ends with *Lacrimosa* (Weeping), covers the full emotional spectrum from abject terror to gentle entreaties for mercy.

The tender opening of the *Offertory*, which features the four soloists, emphasizes the mercy of Christ. Its rocking meter suggests a lullaby, and as the singers describe the "holy light" God promised to Abraham and his descendants, both the vocal and orchestral writing grow more luminous. Verdi expertly delivers us from the pits of hell (low timbres and registers) into the glowing warmth of salvation, and readies us for the untrammelled joy of the *Sanctus*, with its trumpet fanfare proclaiming "Holy, holy, holy, Lord of Hosts! Heaven and earth are filled with your glory!" In the *Agnus Dei*, Verdi shifts from extroversion to unadorned unisonal contemplation with minimal orchestral accompaniment, as first the chorus, then the soprano and mezzo sing, "Lamb of God, who takes away the sins of the world, grant them eternal rest." Verdi ends his *Requiem* with an agitated soprano intoning the opening lines of *Libera me* (Deliver me). All the drama of the earlier sections returns, as if Verdi intended to leave us with a sense of uncertainty: will we, in the final analysis, be redeemed? Verdi reprises the music of the *Dies irae*, but eventually, the chorus and soprano end with an almost inaudible whisper, "Libera me. Libera me."

The first performance of the *Requiem* took place on 22 May 1874, at Basilica di San Marco, Milan, under the personal direction of Verdi. The success was so great that Verdi and the four soloists presented the funeral mass all over Europe. There were also negotiations for it to happen at the National Theatre in Pest as well. Unfortunately, this plan was never carried out, because programme of the maestro's concert tour was too busy. For the first time in Hungary, the ensemble of the National Theatre performed *Requiem* in 1875, conducted by Sándor Erkel.⁴

Programme notes edited by Diána Eszter Mátrai

---

⁴ The programme notes were based on Elizabeth Schwartz, *Verdi's Requiem*, 2018 <https://www.orsymphony.org/concerts-tickets/program-notes/1718/verdi-s-requiem/> and *Oratóriumok könyve* by Péter Várnai, Zeneműkiadó, Budapest, 1983.